

Türkiye’de Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi

Özal ÇİÇEK¹

Impact on the Consumption Expenditures of the Minimum Wage’s Exclusion From Tax in Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 02.08.2017

Date Accepted: 13.12.2017

JEL Classification:

J01

J08

J30

Keywords:

Minimum Wage, Tax,

Tax Burden,

Consumption Expenditures,

Turkey.

ABSTRACT

In the historical process, the minimum wage has emerged for continuation of people’s lives, who have been earning their lives by labor work and for more humane conditions. During this process, its effects have gradually spread to all areas of the labor market and implemented as social policy tool completing the institutionalization process. The minimum wage is not only a concept bearing a social influence and a humanitarian aspect but also possessing a protective armor for the base pay workers in the market mechanism. In this respect, the minimum wage, representing an important base for determining the wages in the market, its issue of exclusion from tax is frequently discussed on the agenda for a long time. In the study, it is aimed to explain what the minimum wage is, what it means in the economic structure. In addition, it is sought to put forward what would be the impact on the consumption expenditures of the minimum wage population in the scenario of removing tax policies from minimum wage which considered a basic income in Turkey.

¹ Araş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, ozalcicek@hotmail.com

Özet

Asgari ücret, tarihsel süreçte çalışma yaşamı içerisinde yer alan ve emeği ile geçimini sağlayan kesimlerin daha insani şartlarda yaşam sürebilmeleri adına ortaya çıkmıştır. Bu süreç zarfında etkileri giderek işgücü piyasasının her alanına yayılmış ve kurumsallaşma sürecini tamamlamış bir sosyal politika aracı haline gelmiştir. Asgari ücret yalnızca toplumsal etkilere sahip olan ve insani yönü ön plana çıkmış bir kavram değil aynı zamanda piyasa mekanizması içerisinde taban ücret şeklinde çalışanları koruyucu bir zırh özelliği de taşımaktadır. Bu açıdan; piyasa içerisinde ücretlerin belirlenmesi hususunda önemli bir tabanı temsil eden asgari ücretin, vergi kapsamı dışında tutulması meselesi de sıklıkla tartışılan bir konu olarak uzun zamandır gündem içerisinde yerini almaktadır. Bu çalışmada; asgari ücretin ne olduğu ve iktisadi yapı içerisinde ne anlama geldiği açıklanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de asgari ücret gibi temel bir gelir unsurunun üzerinde uygulanan vergi politikalarının ortadan kaldırılması durumunda asgari ücret seviyesinden çalışan kesimlerin tüketim harcamaları üzerindeki etkilerinin neler olabileceği ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Vergi, Vergi Yükü, Tüketim Harcamaları, Türkiye.

GİRİŞ

Asgari ücret; tüm çalışanların ve ailelerinin daha iyi bir yaşam standardına sahip olabilmeleri amacıyla ortaya çıkan ve özellikle son yüzyıl içerisinde giderek kurumsallaşan bir sosyal politika uygulamasıdır. Asgari ücret uygulamasının ortaya çıkışı ile birlikte devletin iktisadi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri de giderek belirgin bir hal almaya başlamıştır. Gerek toplu pazarlık kavramının gerekse de sendikaların giderek güçlenmesine paralel olarak gelişim gösteren asgari ücret kavramı günlük hayat içerisinde vazgeçilmez bir hak statüsü kazanmıştır.

Çalışma içerisinde bu kavram setinden hareketle; asgari ücretin tanımsal formatı baz alınarak, iktisadi yapı içerisindeki konumlanması ve piyasadaki taban ücretlerin belirleyicisi olarak böylesi bir ücret sisteminin üzerinde uygulanan vergi politikalarına yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler değerlendirilerek asgari ücret seviyesinde çalışan toplumsal

kesimlerin tüketim harcamaları üzerinde bu vergi yükünün kaldırılması durumunda ne gibi etkilerin ortaya çıkacağı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Asgari Ücret Kavramı

Asgari ücret kavramının tanımlanmasında birtakım zorluklar bulunmaktadır. Asgari ücretin tespit edilmesinde bir taraftan işçilerin zorunlu ihtiyaçları, diğer taraftan ise; işçilerin ödeme güçleri gibi zaman ve mekâna bağlı olarak değişkenlik gösteren kavramlar söz konusudur. Bununla birlikte iktisadi, sosyal ve kültürel birtakım etkilerin ekseninde bir ülkede geçerli olan asgari ücret mekanizması, başka bir ülke için aynı etkiyi içermeyebilmektedir. Dolayısıyla, asgari ücretin dayandığı ilkelerin soyut yapısı ve sürekli değişim halinde bulunmaları, ifade edilmeye çalışılan tanımsal tasviri güçleştirmektedir (Akin, 2010: 10).

Asgari ücretin tanımlanma çabasını 4 unsurda ifade etmek mümkündür (Kutal, 1969: 4):

1) Asgari ücretin kapsamında değerlendirilen birey, başkasına bağlı olarak bir ücret karşılığında emeğini sunan ve elde ettiği ücretiyle geçimini sağlayan “işçi”dir. Bununla birlikte işçinin mesleki durumu, yaşı, cinsiyeti, çalıştığı sektör gibi faktörler asgari ücretin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

2) Asgari ücretle amaçlanan, işçiye sosyal bakımdan uygun düzeyde asgari bir hayat seviyesi sağlamaktır. Bu bağlamda, işçinin zorunlu ihtiyaçları yerine “sosyal açıdan uygun” bir hayat seviyesi kavramının tercih edilmesi daha uygun olacaktır. Çünkü zorunlu ihtiyaç kavramı daha çok fizyolojik ihtiyaçları karşılayan bir anlamda ele alındığından işçinin manevi ve kültürel ihtiyaçlarını kapsamamaktadır.

3) Asgari ücret aslen öteki ücret çeşitlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Ücretin tespitinde verimlilik, zaman, karlılık, parça ve iş değerlendirilmesi gibi temel alınan faktörler asgari ücretin tespitinde değerlendirmeye alınmamaktadır. Asgari ücrette işçinin, emeğiyle ortaya koyup ürettiği değerden öte, insan olarak yaşamını idame ettirebilmesi için gereken asgari koşulların sağlanması amaçlanmaktadır.

4) Asgari ücret, hem işçilerin hem de işverenlerin uymalarının zorunlu olduğu bir ücret türüdür. Bu açıdan bakıldığında, asgari ücretin altında bir değerde, işverenlerin ödeme girişimlerinin sınırlandırıldığı ve asgari ücretten daha düşük ücretlerle çalışmaya razı gelebilecek işçi kesimlerinin taleplerinin ise; hukuki açıdan geçerli olmadığını söylemek mümkündür.

Bu dört unsur dikkate alarak asgari ücreti şu şekilde tanımlayabilmek mümkündür:

“Asgari ücret, bir yandan (işçiye) insan hüviyeti sebebiyle sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesi sağlamaya elverişli olan; öte yandan da işverenleri daha düşük ücret ödemekten men eden, mecburi karaktere sahip bir ücrettir” (Kutal, 1969: 6).

Bu tanımda asgari ücret, işverene bağlı olarak emeğini arz eden ve geçimini bu şekilde sağlayan işçilerin, sosyal açıdan uygun (işçinin ailesi ile birlikte) bir yaşam düzeyi sağlaması için diğer ücret uygulamalarından farklı olarak, tarafların uymaya mecbur oldukları zorunluluk halini içeren bir ücret olarak görülmektedir (Korkmaz, 2003: 4-5).

Zaim ise; asgari ücret kavramını sosyal politika aracı olarak ele almakta ve ona göre sosyal bir kavram olan *“ihtiyaca göre ücret”*; üretime dâhil olan emeğin bir karşılığı değil, toplumun temelini teşkil eden insani ihtiyaçların esas alındığı bir ücret olarak değerlendirilmektedir (Zaim, 1992: 168). Talas ise; asgari ücreti *“ailesi ile birlikte işçiye yaşadığı toplumda kabul olunabilen bir hayat seviyesi sağlayan ücret”* olarak ele almakta ve *“asgari ücretin sosyal içeriğinin bireyle sınırlı olmaması”* gerektiğini vurgulamaktadır (Talas, 1976: 60).

İşçi ihtiyaçlarının belirlenmesinde ana sorunsallardan biri; temel ihtiyaçların kişisel düzeyde nasıl karşılanacağı üzerinedir. Yani, işçi kavramının asgari ücretin belirlenmesinde ne şekilde değerlendirileceğidir. Ailesiyle birlikte yaşayan ve çocukları olan çok farklı ihtiyaçlara sahip bir birim olarak mı, yoksa yalnızca işçinin kendisi mi değerlendirme kriteri olarak ele alınacaktır. Bu düzlemde bakıldığında; ülkelerarası gelişmişlik farkları, sosyal güvenlik sistemleri içerisinde aileye atfedilen değer gibi birtakım unsurlar belirleyici olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda aile ödenekleri ve sosyal yardımlar etkin bir perspektif içerisinde uygulandığından asgari ücret, işçilerin şahısları esas alınarak belirlenebilmektedir.

Ancak, gelişmekte olan ülkelerde ise; böyle bir kriterin kabul edilmesi o ülkelerin sosyo-ekonomik gerçekliklerine pek de uygun düşmemektedir (Korkmaz, 2003: 39-40). Türkiye; bu sosyo-ekonomik parametreler açısından analiz edildiğinde gelişmekte olan bir ülke gerçekliği içerisinde asgari ücretin, yalnızca bireye dayanmayan aynı zamanda bireyle birlikte ailesini de kapsayan ve temel geçimlik bir ücretin çok daha üzerinde ailenin insanca yaşamasına olanak sağlayan bir sosyal ücreti kapsamaması gerektiği vurgulanabilecektir.

İşçi ihtiyaçlarının, ailesi ile birlikte ele alınması durumsal açıdan, aile büyüklüğünün nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair birtakım sorunsalları da ortaya koymaktadır. Bu konuda yaygın olan uygulama, ortalama bir aile büyüklüğünün esas alınmasının gerekli olduğudur. “Sentetik aile” olarak da ifade edilen bu aile yapısı genellikle 4 kişiden oluşmaktadır (Gökdere, 1997: 12). Ancak bu konudaki en önemli sorun, sentetik ailenin ülke genelindeki ortalama aile büyüklüğünü ve bunların ihtiyaçlarını ne derece temsil ettiği (Korkmaz, 2003: 40). Bu açıdan bakıldığında ise; Türkiye’de bireyle birlikte ailenin de dahil edilmesi gereken ve sosyal ücret kapsamında olması beklenen asgari ücretin çekirdek aile baz alınarak hesaplanması temel bir gereklilik olarak dikkatleri çekmektedir.

Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması sorunsalını irdeleyebilmek adına; ilk etapta vergi ve vergi yükü kavramsallaştırmalarını ardından modern vergi teorilerinin temel yapı taşlarından biri olan ödeme gücü ilkesi ışığında bir uygulama olan asgari geçim indirimi kavramına değinmek gerekmektedir. Bu açıdan; asgari ücretli kesimler üzerinden vergi alınmasının, vergilendirmenin sosyal nitelikleriyle çeliştiği söylenebilse de vergilemenin sosyal yönünü, iktisadi ve mali yönleri dikkate almadan değerlendirmek analizleri bütünü yetersiz kılmaktadır. Bu bağlamda; asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının ortaya çıkaracağı etkileri çok yönlü olarak değerlendirmenin faydalı olacağını söyleyebilmek mümkündür.

Vergi ve Vergi Yükü

Vergi, kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılan ve karşılıksız olan en temel devlet geliri olarak tanımlanmaktadır. Karşılıksız olmasından kastedilen anlamsal ifade, vergiyi ödeyen kesimlere, devletin herhangi bir özel fayda sağlamamasıdır. Bu durum ise; verginin,

geniş toplum kesimleri tarafından bir yük olarak algılanmasına yol açmaktadır (Pehlivan, 2012: 159). Geçmişten günümüze, verginin ne olduğu ya da ne olması gerektiğine dair çok sayıda tartışma yapılmıştır. Vergi, kimine göre hizmet bedeli, kimine göre sigorta primi, kimine göre ise genel giderlere katılma bedeli gibi olgularla açıklanmaya çalışılmış ancak; verginin gerçekte ne olduğu konusunda genel kabul gören düşünce, verginin, devletin egemenlik hakkından kaynaklanan bir kamusal gelir olduğu şeklinde betimlenmiştir. Bu noktadan bakıldığında, devlet hem egemenlik hakkını kullanarak, hem de karşılıksız olarak bireylerin mal varlıklarının bir kısmını kendine alarak; başta adalet olmak üzere birtakım sorunsallara da yol açabilmektedir.

Genel bir tanımlamayla değerlendirilirse; *vergi yükü*, mikro açıdan ele alındığında mükellefin ödediği toplam verginin, mükellef gelirlerine oranı, makro açıdan ele alındığında ise; toplam ödenen vergilerin, GSMH’ye oranı olarak ifade edilmektedir. Bu tanımsal çerçevede içerisinde vergi yükünün hesaplanması; toplam ödemeleri toplam gelire oranlayarak belirlenmektedir. Belirtilen bu vergi yükünün adil olabilmesi açısından, ne yapılması gerektiğine dair ele alınan tartışmalarda; evrensel düzeyde verginin “*ödeme gücü*”² ilkesine göre ele alınması gerektiği hususunda pek çok kesim arasında görüş birliği söz konusu olmaktadır. Bu açıdan, pek çok ülke, vergi yükünde adaletin sağlanabilmesi amacıyla anayasa ve yasalarına³ çeşitli hükümler koymuşlardır (Rakıcı ve Vural, 2011: 63).

Bu bağlamda; modern vergi teorisi içerisinde yer alan *ödeme gücü ilkesinin*⁴ bir gereği olarak uygulanmakta olan asgari geçim indirim kavramı, tüm gelir kategorileriyle ilintili olarak kişinin kendisinin ve ailesinin yaşantısını asgari düzeyde sağlayacak gelirin vergi konusu olmaması anlamına gelmektedir. Asgari geçim indirim ve asgari ücret kavramları birbirine çok yakın ifadeler olmakta; asgari ücret, asgari geçim indiriminin dayanağını oluşturan, sosyal ücret

² Kavramın ana teması; kamusal ihtiyaçlara, vatandaşların ödeme güçleri oranında katılması fikrinden oluşmaktadır (Herekman, 1989: 34).

³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 73. maddesinin 2. fıkrasında “vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır.” ifadesi yer almaktadır.

⁴ Vergide ödeme gücü ilkesi kapsamında uygulanan çeşitli teknikler bulunmaktadır. Bu uygulamalardan birisi de asgari geçim indirimidir. Diğer yöntemler ise; artan oranlı vergi tarifeleri, ayırma ilkesi, muafiyet ve istisnalardan oluşmaktadır.

yönü ağır basan, bireylerin aileleriyle birlikte geçimini asgari seviyede sağlayacak gelir olarak görülmekte ve miktarı da bu mantık içerisinde saptanmalıdır (Kızılot, 1980: 179).

Asgari Geçim İndirimi (En Az Geçim İndirimi)

Sosyal devlet olmanın temel gerekliliklerinden bir tanesi, herkesten mali gücüne uygun bir oranda vergi almaktır. Keza, sosyal adaletin sağlanabilmesi için; kişinin kendisinin ve ailesinin geçimini asgari düzeyde sürdürebilmesi açısından gerekli gelirin, vergiye tabi tutulmaması gerekmektedir (Akdoğan, 2011: 163). Bu açıdan bakıldığında; bunun tersini düşünmek, ne ahlaki ne de mantıki açılardan doğru bir düşünce şeklidir. Vergi geliri elde etmek konusundaki hiçbir yasal gerekçe, insanların fiziki ve sosyal varlıklarının devam ettirilmesi önünde bir engel olarak gösterilemez (Erginay, 2010: 54).

Bireylerin elde ettiği gelirin bir kısmı, yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından yapmak durumunda oldukları zorunlu geçim giderlerine ayrılmakta; en az geçim indirimi ise; gelirin bu kısmının vergi dışında bırakılmasını sağlamaktadır. “*En az geçim indirimi*, kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari bir seviyede sürdürebilmesi için gerekli olan gelirin vergilendirilmemesini ifade etmektedir” (Akdoğan, 2011: 204; Bosnalı, 1997: 154).

En az geçim indirimi yönteminde, kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari düzeyde sürdürebilmesine yetecek gelirin üzerindeki kişilerin vergi ödemeleri gerektiği kabul görmektedir. Lakin elde edilen gelirin, emek ya da sermaye geliri olması bir önem arz etmemektedir. Bu açıdan, ücret gelirinin kalitatif (niteliksel) özelliği değil, kantitatif (niceliksel) özelliği doğrultusunda, vergilendirmede “ödeme gücüne” ulaşmak açısından en az geçim indirimi yöntemi önem taşımaktadır (Pürsünlerli, 2003: 14).

Elde ettiği geliri, geçimini asgari seviyede sağlamaya yetmeyecek kadar az olan kişilerin, mükellef olamayacağı varsayıldığında; en az geçim indiriminin, mükellef olmanın başlangıç noktası olarak değerlendirilebileceği ifade edilebilmektedir (Feyzioğlu, 1978: 53). Bu açıdan bakıldığında; en az geçim indirimi, yaşamı asgari seviyede idame ettirebilmek için gerekli olan gelirin vergi dışı bırakılmasını öngördüğüne göre; bu ihtiyaçların neler olduğunun belirlenmesi ve en az geçim indiriminin bu doğrultuda formüle edilmesi gerekmektedir. Asgari ihtiyaç kavramı, her şeyden evvel fiziksel ihtiyaçları kapsamakla birlikte, süreye bağlı olarak

değişebilse de temel olan uzun süreli ihtiyaçların dikkate alınmasıdır (Taşçıoğlu, 1971: 3). Diğer bir ifadeyle, asgari yaşam seviyesini sürdürebilmek açısından hangi ihtiyaçların elzem olduğu tartışmalı olup, bu ihtiyaçlar; fizyolojik ihtiyaçlar ve sosyal (kültürel vb.) ihtiyaçlar olarak betimlenebilir. Bu açıdan; en az geçim indirimi, dar anlamda en az geçim indirimi ve geniş anlamda en az geçim indirimi olarak iki şekilde formüle edilebilmektedir (Saraçoğlu, 2007: 122).

Dar Anlamda En Az Geçim İndirimi = Fizyolojik İhtiyaçlar

Geniş Anlamda En Az Geçim İndirimi = Fizyolojik İhtiyaçlar + Sosyal İhtiyaçlar

En az geçim indirimi tutarının belirlenmesinde mali ve iktisadi birtakım faktörlerin yanında sosyal ve siyasi faktörler de etkin olabilmektedir. Bir başka ifadeyle en az geçim indirimi tutarının belirlenmesinde mükelleflerin fizyolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının yanında, vergi hâsılatında yaşanabilecek azalmalar da etkin olmaktadır (Feyzioğlu, 1978: 54). Bunun yanında, mükelleflerin şahsi ve bedeni özellikleriyle birlikte ailevi durumları da göz önüne alınmaktadır.⁵ Fakat indirim tutarının ne olması gerektiği konusunda, herkesin kabul ettiği objektif bir değerlendirme kriteri bulabilmek pek mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan, en az geçim indirimi tutarının nasıl olması gerektiği konusunda ileri sürülen üç temel öneri söz konusudur (Saraçoğlu, 2007: 124).

a) *Fizyolojik En Az Geçim İndirimi*: Fizyolojik en az geçim indirimi düşüncesine göre; maddi imkânları yalnızca fizyolojik varlıklarını sürdürmeye yetecek olan bireylerin vergi ödeme gücü bulunmamakta, bu miktarın üzerinde gelire sahip olan kesimler ise; vergi ödeme gücünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, en az geçim indiriminin alt sınırı, bireyin fizyolojik varlığını sürdürebilecek olasılıklar üzerinden belirlenmektedir. Çünkü eğer fizyolojik varlığın devamı sağlanabilirse vergi ödeme gücünden söz edebilmek mümkün olacaktır (Akdoğan, 1980: 27). Fakat fizyolojik varlığın sürdürülebilmesi için gerekli olabilecek tutarın; yaş, cinsiyet, ırk, iklim gibi faktörlere göre değişiklikler gösterebileceği için saptanabilmesi pek

⁵ Şahsi özellikler dikkate alındığında; mükelleflerin yaşı ve medeni durumu, bedeni özellikler dikkate alındığında; mükelleflerin sakatlık ve sağlamlık durumu, ailevi özellikleri dikkate alındığında; mükelleflerin evli ya da bekâr olması, çocuğu olup olmadığı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sayısı etkili olmaktadır.

mümkün gözükmemektedir (Nadaroğlu, 1998: 328). Bu açıdan, genel bir indirim tutarının en az geçim indirimi olarak saptanması yoluna gidilebilecektir.

b) Kültürel En Az Geçim İndirimi: Bu görüşe göre; çeşitli sosyal kesimlerin yaşam seviyeleri dikkate alınarak bir indirim tutarının belirlenmesi gerekmektedir. Fakat işçi, köylü, tüccar ve sanayici gibi çeşitli sosyal kesimler açısından farklı en az geçim indirimi tutarları saptamanın mümkün olamayacağı, aynı zamanda sosyal adalet ve vergi tekniği açısından da böyle bir tutar belirleme çabasının uygun olmadığı ve dolayısıyla da böyle bir uygulamaya gidilmesinin büyük sorunlar ortaya çıkarabileceğini söylemek mümkündür (Nadaroğlu, 1998: 328).

c) Medeni En Az Geçim İndirimi: Fizyolojik ve kültürel en az geçim indirimi tutarının belirlenmesindeki zorluklar, medeni en az geçim indirimi düşüncesinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Medeni en az geçim indirimi, “çeşitli grup ve sınıfları temel alan kültürel bir düzey yerine, belirli bir topluluğun belirli bir zaman içerisinde ulaştığı medeniyet düzeyine göre belirlenecek tutar olarak betimlenmekte ve diğer görüşlere oranla daha sağlam bir temele dayandığı düşüncesinden hareketle geniş kesimler tarafından savunulmaktadır” (Dikmen, 1958: 45).

Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Etkileri

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasını çeşitli açılardan irdeleyebilmek mümkündür. Bunlardan biri de; asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının ortaya çıkaracağı *mali, sosyal ve ekonomik etkilerdir*. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması; yalnızca çalışanlar açısından değil, aynı zamanda işverenler için de önemli mali, sosyal ve ekonomik birtakım etkilere yol açabilecektir.

Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Mali Etkileri

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması; öncelikle, gerçekte çalışmayan kişilerin o işyerinde çalışıyormuş gibi gösterilmesiyle birlikte gerçek dışı bir gider yaratılmasına yol açabilecektir. Vergi mükellefleri, herhangi bir yerde çalışmayan tanıdıklarını; işyerlerinde asgari ücretliymiş gibi çalışıyor göstererek gerçek dışı ancak yasal bir gider oluşturabileceklerdir. Bu uygulama; Türkiye açısından düşünüldüğünde vergi kaybı miktarı açısından büyük kayıplar söz konusu

olabilecektir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının bir başka mali etkisi ise; devletin mali kaybının giderek artmasıdır. Üretim maliyetlerinde oluşacak düşüşler neticesinde işverenler, işçileri asgari ücret üzerinden sigortalamaya çalışacaklarından dolayı, asgari ücretin vergi dışı bırakılması Sosyal Güvenlik Kurumu açısından da önemli bir prim kaybına yol açabilecektir (Pürsünlerli, 2003: 177).

Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Sosyal Etkileri

Asgari ücret, işçilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamasına yetecek asgari bir geliri ifade etmektedir. Zorunlu ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayabilecek bir gelir elde eden kişinin vergi ödeme gücünden bahsedilmek mümkün değildir. Bu açıdan; asgari ücretliden vergi alınmaması, vergi ödeme gücü ilkesine ters düşmeyecektir (Pürsünlerli, 2003: 173).

Bununla birlikte, toplum içerisinde, çalışan bir kesim vergi öderken, bir diğer kesimin vergiden muaf tutulması ya da vergi ödememesi, vergide eşitlik ilkesine aykırı olacaktır. Yatay eşitlik anlayışının gereği olarak; aynı ya da benzer konumda olan mükelleflerin, aynı boyutta ve şekilde vergilendirilmeleri gerekmektedir (Erginay, 2010: 47). Bu açıdan; asgari ücretliden vergi alınmaması, aynı gelir seviyesinde yer alan diğer vergi mükelleflerinden de vergi alınmamasını gerektirmektedir.

Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Etkileri

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, net ücret ile brüt ücret arasındaki farkı kapatacaktır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda, üretim maliyetlerinde de azalmalar söz konusu olacaktır. Bu yüzden, asgari ücretin vergi dışı bırakılması işçi kesimi kadar, işveren kesimi tarafından da sık sık dile getirilmektedir.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda, üretim maliyetlerinde meydana gelecek azalmalarla bağlantılı olarak, istihdam seviyelerinde artışlar ortaya çıkabilecektir (Diulio, 1985: 56). Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, istihdamı arttırmanın yanı sıra çalışanların kayıt içerisine alınmalarına da katkı sağlayacağından dolayı kayıtlı ekonominin gelişmesini sağlayacak ve ücretlilerin asgari ücret üzerinden sigortalı olarak sosyal güvenceye sahip olmaları sağlanacaktır. Çalışanlar, bu uygulamayla bir sosyal güvenceye sahip olsalar da,

emekliliklerinde de asgari ücret temel alınacağından dolayı, normal koşullarda alacaklarından daha düşük bir emekli aylığına razı olmak zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla bu durum, gelecekte elde etmeleri gereken gelir miktarından daha düşük seviyede bir gelir miktarını elde etmelerine neden olacaktır. Yine; bu uygulama ile işverenlerin prim yüklerinde de bir azalma söz konusu olacaktır. Bununla birlikte; açıktan yapılacak ödemelere bağlı olarak işçi ve işverenler arasında gizli pazarlıklar yapılabilecek, bunun sonucunda kayıt dışı üretim de artabilecektir. Böylece, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, kayıt dışı ekonomiye de yol açabilmektedir (Pürsünlerli, 2003: 175-176).

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasına bağlı olarak net ücrette meydana gelecek olan artışlar sonucunda ücretlilerin eline geçecek olan ilave gelire bağlı olarak, bu kesimin marjinal tüketim eğiliminin de yüksek olması, tüketim harcamalarında da bir artış meydana getirecek ve üretimde veya verimlilikte, harcamalardaki bu artışı dengeleyecek bir artış ortaya çıkmaması durumunda ise; fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi söz konusu olacaktır (Samuelson, 1987: 76). Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelecek olan artışlar ise; talebin fiyat esnekliğinin de düşük olduğu durumlarda, ücretlilerin gelirlerinde meydana gelecek olan artışların etkilerini uzun dönemde büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır (Diulio, 1985: 58). Dolayısıyla, düşük gelir gruplarının marjinal tüketim eğilimleri, yüksek gelir gruplarına oranla daha yüksek olduğu için, fiyatlar genel düzeyindeki artışlardan en çok ücretli kesim etkilenecektir (Üstünel, 1990: 218).

Türkiye'de Asgari Ücretten Yapılan Kesintiler

Asgari ücretin net tutarına ulaşabilmek açısından, asgari ücretin brüt tutarı üzerinden vergi ve çeşitli kesintiler yapılmaktadır. Her yıl, 16 yaşından büyük ve küçük işçiler için belirlenen asgari ücret düzeyine göre, yapılan bu kesintilerin miktarları da değişmektedir.

Asgari Ücretten Yapılan Çeşitli Kesintiler

Mali sistemler içerisinde gelirlerin vergilendirilmesi hususunda iki farklı yöntem gözlenmektedir. Birinci yöntem içerisinde; kamu otoritesi, geliri kaynağında vergilendirirken; ikinci yöntemde gelir, harcamalara konu olması durumunda vergilendirilmektedir. Uygulamalar, genel manada bu iki sistemin bir arada uygulanması şeklinde işlemektedir. Bu bağlamda; asgari ücretin mali yükü de ücret bordrosu üzerinden yapılan doğrudan kesintiler

(gelir vergisi, damga vergisi, SSK Primi ve fon kesintileri) ve harcamalara bağlı olarak yapılan dolaylı kesintilerden (KDV, özel tüketim vergisi vb.) meydana gelmektedir (Korkmaz, 2003: 197-198).

Doğrudan (Kaynaktan) Yapılan Kesintiler

Doğrudan kesintiler, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen brüt asgari ücret düzeyinden, bordroda yapılan kesintilerdir. Kesintiler sonucunda ise; net asgari ücrete ulaşılmaktadır. Net asgari ücret, işçi ve işveren kesimleri açısından farklı anlamlar içermektedir. Brüt asgari ücret, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen yasal bir miktarı ifade ederken; işçi açısından net ücret, brüt ücret üzerinden yapılan kesintiler sonucunda işçiye ödenecek olan miktarı ifade etmektedir (Korkmaz, 2001: 276).

Tablo 1'de de görüleceği üzere *asgari ücretli kesimden yapılan kesintiler*; SSK primi işçi payı, işsizlik sigortası fonu, gelir vergisi ve damga vergisinden oluşmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Asgari Ücretten Yapılan Kesintiler (Brüt ve Net Asgari Ücret)⁶

Yıllar	Brüt Asgari Ücret	SSK Primi (%14) ⁷	İşsizlik Sigortası Fonu (%1) ⁸	Gelir Vergisi (%15) ⁹	Asgari Geçim İndirimi	Damga Vergisi (%06,6) ¹⁰	Kesintiler Toplamı	Kesinti Oranı (%) ¹¹	Net Asgari Ücret ¹²
01.01.2008	608,40	85,18	6,08	31,94	45,63	3,65	126,85	20,8	481,55
01.07.2008	638,70	89,42	6,39	35,80	45,63	3,83	135,44	21,2	503,26

⁶ Tablo 1'deki veriler; 16 yaşını doldurmuş işçiler için belirlenmiş brüt asgari ücret üzerinden hesaplanmıştır.

⁷ Bu oran, 1970-1972 arasında % 9; 1973-1974 arasında % 10; 1975-1980 arasında % 12 olarak uygulanmıştır. 1981 yılından itibaren ise % 14 olarak uygulanmaktadır.

⁸ 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin istihdam üzerindeki negatif etkilerinin azaltılması amacıyla, işsizlik sigortası primi; işçi, işveren ve devlet payı oranları 2002 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile birer puan indirilmiştir. 2002 yılından itibaren işsizlik sigortası prim oranları; % 1 işçi, %2 işveren ve % 1 devlet payı olarak uygulanmaktadır.

⁹ Gelir vergisi hesaplamasında, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 32. maddesi uyarınca işçinin, bekâr ve çocuksuz olduğu ve sadece kendisi dikkate alınarak, Asgari Geçim İndirimi uygulanmıştır.

¹⁰ Ocak 2013 itibarıyla; Damga Vergisi oranı % 07,59 olarak belirlenmiştir.

¹¹ Kesinti oranları, her döneme ait kesinti toplamlarının, o dönemin brüt asgari ücretine bölünmesiyle elde edilmiştir.

¹² Net ele geçen asgari ücrete, her sene başında belirlenen asgari geçim indirimi ilave edilmektedir.

01.01.2009	666,00	93,24	6,66	34,97	49,95	4,00	138,87	20,8	527,13
01.07.2009	693,00	97,02	6,93	38,41	49,95	4,16	146,52	21,1	546,48
01.01.2010	729,00	102,06	7,29	38,27	54,68	4,81	152,43	20,9	576,57
01.07.2010	760,50	106,47	7,61	42,28	54,68	5,02	161,38	21,2	599,12
01.01.2011	796,50	111,51	7,96	41,81	59,74	5,26	166,54	20,9	629,96
01.07.2011	837,00	117,18	8,37	46,98	59,74	5,52	178,05	21,2	658,95
01.01.2012	886,50	124,11	8,87	46,54	66,49	5,85	185,37	20,9	701,13
01.07.2012	940,50	131,67	9,41	53,42	66,49	6,21	200,71	21,3	739,79
01.01.2013	978,60	137,00	9,79	51,37	73,40	7,43	205,59	21,0	773,01
01.07.2013	1021,50	143,01	10,22	56,84	73,40	7,75	217,82	21,3	803,68
01.01.2014	1071,00	149,94	10,71	56,22	80,33	8,13	225,00	21,0	846,00
01.07.2014	1134,00	158,76	11,34	64,26	80,33	8,61	242,97	21,4	891,03
01.01.2015	1201,50	168,21	12,02	63,08	90,11	9,12	252,43	21,0	949,07
01.07.2015	1273,50	178,29	12,74	72,26	90,11	9,67	272,96	21,4	1000,54
01.01.2016	1647,00	230,58	16,47	86,46	123,53	12,50	346,01	21,0	1300,99
01.01.2017	1777,50	248,85	17,78	93,32	133,31	13,49	373,44	21,0	1404,06

Kaynak: <https://www.csgeb.gov.tr/home/contents/istatistikler/asgariucet/> (Erişim Tarihi: 21.07.2017)

Tablo 1’de görüldüğü üzere, asgari ücretin net değeri ile brüt değeri arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu farkın oluşmasındaki temel etken, asgari ücret üzerindeki vergi (gelir vergisi, damga vergisi) ve vergi benzeri sorumluluklar (sigorta primleri) ile çeşitli isimler altında alınan fonlar (işsizlik sigortası fonu) için yapılan kesintilerden kaynaklanmaktadır. Bu kesintilerden dolayı, brüt ücretin ortalama olarak % 78-79’u işçinin

eline geçmektedir. 1994 yılında yaklaşık olarak % 37 civarında olan kesinti oranının¹³, 2000’lerin başında % 26 seviyesine indiği¹⁴ ve 2017 yılı itibariyle de % 21 seviyesinde seyrettiği görülmektedir.

Asgari ücretin net değeri ile brüt değeri arasındaki farkın düzeyinin yıllar itibariyle azalmasında; gelir vergisinin ilk diliminin %25 seviyelerinden %15 düzeyine indirilmesi ve özel indirim tutarlarında görülen artışlar etkin olmuştur. Bu gelişmeler olumlu yansımalar göstermekle birlikte yeterli seviyede etkinlik sağlamamıştır (Korkmaz, 2001: 277).

Asgari Ücret Üzerindeki Dolaylı Vergi Yükü

Türkiye’de asgari ücretli kesimlerin vergi yükünün ağır olmasının nedenlerinden birisi de, özellikle harcama aşamasında maruz kalınan dolaylı vergilerdir (Şeker, 1994: 87).

Doğrudan vergilerin olduğu gibi dolaylı vergilerin de asgari ücretlerin reel değerleri üzerinde birtakım etkileri bulunmaktadır. Brüt olarak belirlenen asgari ücretin üzerinden çeşitli vergi ve benzeri birtakım kesintilerden sonra işçinin cebine giren net tutar, harcamalara dâhil olduğu andan itibaren dolaylı vergiler (KDV, ek vergi, taşıt alım vergisi, akaryakıt tüketim vergisi vb.) aracılığıyla birlikte yeniden vergilendirilme sürecine girmektedir. Bu vergilerin düşük gelirli kesimlere etkisi, düşük gelirli kesimlerin tüketim tercihlerine uygun olarak belirlenmesi halinde daha az, aksi durumda ise; daha fazla olmaktadır (Korkmaz, 2003: 200).

Bu açıdan dolaylı vergilerin düzeyini belirleme gücüne sahip olan devlet, uygulayacağı vergi politikalarıyla gelir dağılımında dengenin sağlanması açısından da önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Bu bağlamda; devlet, gelir vergisi gibi doğrudan vergiler yerine dolaylı vergileri daha ön plana çıkarırsa vergilendirmede “adalet ilkesini” bozacaktır. Dolaylı vergiler, yüksek gelirlilerden de düşük gelirlilerden de aynı oranda vergi alınması anlamına geldiğinden; bu durumun sonucunda yüksek gelirlide düşük oranda, düşük gelirlide ise yüksek oranda vergi alımı gerçekleşecektir. Oysaki vergi adaleti; yüksek gelirlilerden yüksek oranda, düşük gelirlilerden ise düşük oranlarda vergi almayı gerekli kılmaktadır (Akın, 2010: 57).

¹³ Bilgi için bakınız (Korkmaz, 2003: 198)

¹⁴ Bilgi için bakınız (Korkmaz, 2003: 198)

Dolaylı vergilendirme, adaletsiz bir vergilendirme türüdür, çünkü gelire bağlı olarak değil, bireylerin faaliyetlerine bağlı olarak elde edilen bir vergileme metodudur. Örneğin, bir asgari ücretli cep telefonu ile 50 liralık bir konuşma yaptığında bunun yaklaşık olarak 25 lirası dolaylı vergi olarak alınmaktadır. Asgari ücretlinin geliri yaklaşık olarak 700 lira kabul edildiğinde; gelirin % 3,5'u kadar dolaylı bir vergi alınırken, geliri yaklaşık olarak 10.000 lira olan bir kişi aynı süreli konuşma harcaması için gelirin % 0,25'i kadar vergi vermektedir. Bu açıdan, düşük gelirli ve asgari ücretli kesimlerde yüksek oranda, yüksek gelire sahip bireylerde ise; düşük oranda dolaylı vergi alınmaktadır. Bu durum vergi adaletsizliğine ve vergi sonrası süreç içerisinde, gelir dağılımının giderek bozulmasına yol açmaktadır (Akın, 2010: 58).

Dolaylı vergilerin yüksekliği piyasa ekonomisinin özüne de aykırı bir olgudur. Eğer bir dolaylı vergi tutarı, malın fiyatına ulaşmış ise; artık ticaretin cazibesini kaybettiği ortadadır ve ekonomi büyük ölçüde kayıt dışına kayacaktır. Aynı zamanda bir ekonomi içerisinde dolaylı vergiler, eğer dolaysız vergilerin toplamını aşılıyorsa; ticaretin bizzat devlet tarafından engellendiği ve etkin kaynak tahsisinden uzaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'de dolaylı vergiler yani, mal ve hizmetlerden alınan vergiler ile dış ticaretten alınan vergilerin toplamı, gelir ve servetten elde edilen dolaysız vergilerin toplamını aşmaktadır (Akalin, 2001: 113).

Tablo 2: Türkiye'de Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Yüğü

Farklı Vergi Türleri		Brüt Ücrete Göre (%)	Net Ücrete Göre (%)
<i>Dolaysız Vergiler Açısından Vergi Yüğü</i>	Gelir Vergisi (% 15) ¹⁵ Damga Vergisi (% 07,59)	6	7,60
<i>Vergi ve Benzeri Mali Yükümlülükler Açısından Vergi Yüğü</i>	Gelir Vergisi (% 15) Damga Vergisi (% 07,59) İşsizlik Sigortası Fonu (%1) SSK Primi (%14)	21	26,59
<i>Dolaylı Vergiler Dâhil Toplam Vergi Yüğü</i>	Gelir Vergisi (% 15) Damga Vergisi (% 07,59) İşsizlik Sigortası Fonu (%1)	27,32	34,59

¹⁵ Gelir Vergisinin belirlenmesinde; asgari geçim indirimi düşüldükten sonra kalan kısım hesaplamaya dâhil edilmiştir.

	SSK Primi (%14)		
	Dolaylı Vergiler ¹⁶		

Kaynak: (Rakıcı ve Vural, 2011: 65)'de yer alan Tablo 4'deki düzenleme dikkate alınarak; Ocak 2017 verileriyle tablo yeniden düzenlenmiştir.

Asgari ücret üzerindeki vergi yükü oranlarından hareket ederek, asgari ücret üzerindeki vergi yükünün, özellikle de dolaylı vergilerin etkisiyle giderek yükseldiğini söyleyebiliriz. Tablo 2'de gözlemlendiği üzere; bir asgari ücretlinin gerçek vergi yükü, brüt ücrete göre % 27,32, net ücrete göre ise % 34,59 düzeyindedir. Bu açıdan bakıldığında asgari ücretin vergi dışı bırakılmasına yönelik çeşitli kesimlerin isteklerinin dikkate alınması gerekmektedir, devletin önemli bir gelir kaybına uğrayacağı tedirginliği söz konusu olduğundan yasal süreçlerin geliştirilmesi hususunda birtakım endişeler ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Halinde Tüketim Harcamalarındaki Değişim

Türkiye'de asgari ücretin vergi dışı bırakılması sonucunda ortaya çıkacak olan vergi kaybının, asgari ücretli kesimlere nasıl yansıtılacağı sorusu tartışmalı bir konudur. Bu konuyla ilgili olarak; gerek politikacılar gerekse de bu konunun muhatabı olan bürokratik kesimler, kimi zaman farklı açıklamalarda bulunabilmektedir. Kimi kesimler; devletin vergi kaybına vurgu yaparken, kimi çevreler ise; asgari ücretli kesimlerin eline geçen net gelirin artacağı düşüncesinden hareket etmektedir. Bu açıdan bakılarak; asgari ücretli kesimlerin ekonomik yapı içerisinde aynı zamanda birer tüketici olduklarından hareketle, asgari ücretin vergi dışı bırakılması halinde tüketim harcamalarına nasıl bir yansıması olabileceği analiz edilmektedir.

Bu analizin gerçekleştirilmesine yönelik hesaplamalarda ele alınan ilk temel nokta; analizin 4 kişilik bir aile üzerinden yapılması ve bu aile yapısı içerisinde de bireyin eşinin çalışmadığı ve 2 çocuk sahibi olduğu şeklinde bir değerlendirme kriterinin oluşturulması söz konusudur. Söz konusu bu kriter ise; Türkiye'deki genel çekirdek aile yapısını temsil etmekte ve bu açıdan analizin geçerlilik derecesini de arttırmaktadır. Böylece; asgari ücretli bireyin net

¹⁶ Dolaylı vergi, hesaplamalara 112,32 TL olarak yansıtılmıştır. Bu hesaplamada; asgari ücretli bireyin elde ettiği tüm geliri (net asgari ücret) temel ihtiyaçlara harcadığı varsayılarak, tüm harcamalar için % 8 oranında KDV temel alınmıştır.

gelirinin üzerine, bu aile yapısına karşılık gelen asgari geçim indirimi miktarının eklenmesi gerekmektedir. Bu kesimlere yönelik harcama gruplarının belirlenmesinde ise; TÜİK’in 2015 yılı Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırmasından yararlanılmış ve bu kesimlerin harcama kalıplarının belirlenmesinde yine TÜİK’in 2015 yılına ait “Gelire göre sıralı % 20’lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı” tablosuna ait veriler kullanılmış ve asgari ücretli kesimlerin harcama kalıpları da gelir dilimi içerisinde en alt dilimde yer almalarından kaynaklı olarak gelirden en az pay alan 1. % 20’lik dilime göre hesaplanmıştır. Harcama miktarlarının hesaplanmasında ise; 2017 yılının Ocak ayına ait olan net asgari ücret miktarına, asgari geçim indirimi ilave edilerek elde edilen miktar, harcama kalıplarında belirlenen yüzdelere oranlanarak, her bir harcama kalıbına ait olan aylık harcama miktarları hesaplanmış ve daha sonra da bu miktarlar 30’a bölünerek; harcama gruplarının günlük harcama miktarları ele alınmıştır. Aynı uygulama daha sonra ise; asgari ücretin vergi dışı bırakılması halinde meydana gelebilecek net miktar üzerinden tekrardan uygulanarak değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Bu noktada; asgari ücretli kesimlere yönelik uygulanan % 15’lik gelir vergisi ve % 07,59 oranında uygulanan damga vergisinin, vergi dışı bırakıldığı varsayımı üzerinden hareket edilmiştir. Daha sonra ise; bu iki farklı analiz arasında bir değerlendirme yapılarak; asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının tüketim harcamaları üzerinde ne denli bir etkisi olduğuna yönelik birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Ocak 2017 İtibariyle Asgari Ücretli Kesimlerin Harcamalarının Çeşitli Harcama Gruplarına Göre Dağılımı¹⁷

Harcama Grubu ¹⁸	Harcama Kalıbı ¹⁹	Harcama Miktarı (TL) ²⁰	Günlük Harcama (TL) ²¹
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	30,2	443,9	14,79

¹⁷ Bu tablodaki verilerin hesaplanması, 4 kişilik bir aile üzerinden yapılmış; eşi çalışmayan ve 2 çocuklu bir asgari ücretlinin, asgari geçim indiriminden kaynaklı geliri de hesaplamaya dâhil edilmiştir.

¹⁸ Harcama grubunun belirlenmesinde, TÜİK’in 2015 yılı Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırmasından faydalanılmıştır.

¹⁹ Harcama kalıplarının belirlenmesinde, TÜİK’in 2015 yılına ait “Gelire göre sıralı % 20’lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı” tablosundan yararlanılmış ve asgari ücretli kesimlerin harcama kalıpları gelirden en az pay alan 1. % 20’lik dilime göre hesaplanmıştır.

²⁰ Harcama miktarlarının hesaplanmasında ise; 2017 Ocak ayına ait net asgari ücret miktarına, asgari geçim indirimi ilave edilerek elde edilen 1470 TL, harcama kalıplarındaki yüzdelere oranlanarak, her bir harcama grubuna ait aylık harcama miktarı hesaplanmıştır.

²¹ Aylık harcama miktarları 30’a bölünerek; harcama gruplarının günlük harcama miktarları hesaplanmıştır.

Alkollü İçecek, Sigara ve Tütün	5,0	73,5	2,45
Giyim ve Ayakkabı	4,3	63,2	2,10
Konut ve Kira	32,0	470,4	15,68
Ev Eşyası	5,7	83,7	2,79
Sağlık	2,0	29,4	0,98
Ulaştırma	8,2	120,5	4,01
Haberleşme	3,0	44,1	1,47
Kültür, Eğlence	1,8	26,4	0,88
Eğitim Hizmetleri	0,4	5,8	0,19
Otel, Lokanta	4,1	60,2	2
Çeşitli Mal ve Hizmetler	3,4	49,9	1,66
TOPLAM	100	1470	49

Kaynak: TÜİK'in 2015 yılına ait Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırması ve Ocak 2017 yılına ait net asgari ücret ve asgari geçim indirim miktarları dikkate alınarak; tablodaki değerler tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 3'e göre; Ocak 2017 itibarıyla asgari ücretli kesimlerin (evli, eşi çalışmayan ve 2 çocuklu) asgari geçim indirim eklenerek elde ettikleri miktar olan 1470 TL'nin hepsini harcadıkları varsayımı altında; TÜİK'in 2015 yılına ait Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırması temel alınarak belirlenen harcama grupları ve harcama kalıpları içerisinde en yüksek oranlar barınma ihtiyacı adı altında kira ve konut giderlerinden oluşmakta (% 32) ve bu giderlere ortalama olarak 470,4 TL ayrılmaktadır. Bu rakam; asgari ücretlinin gelirinin yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır. Beslenme ihtiyacı kapsamında ise; gıda maddelerine ayrılan giderler, asgari ücretlinin gelirinin yaklaşık % 30,2'sini oluşturmakta ve bu giderlere ortalama olarak 443,9 TL harcanmaktadır. Bu rakam; asgari ücretlinin gelirinin yaklaşık olarak 1/3'ünü oluşturmaktadır. Beslenme ve barınma ihtiyaçlarının toplamı ele alındığında ise; yaklaşık olarak 914 TL'lik bir harcama asgari ücretlinin cebinden çıkmaktadır. Bu rakam, asgari ücretlinin elde ettiği gelirin yaklaşık olarak % 62'sini oluşturmaktadır. Bu temel harcamaların dışında asgari ücretlinin harcamada bulunduğu diğer alanlar ise sırasıyla; ulaştırma (% 8,2), ev eşyası (% 5,7), alkollü içecek, sigara ve tütün gibi özel tüketim unsurları (% 5), giyim (% 4,3), otel, lokanta, pastane gibi sosyal ortamlar (%4,1), çeşitli mal ve hizmet tüketimi (% 3,4), haberleşme (% 3), sağlık (% 2), kültür ve eğlence (% 1,8) ve eğitim hizmetlerinden (% 0,4) oluşmaktadır. Özellikle temel insan hakkı olarak kabul edilen sağlık ve eğitim gibi hizmetlere

yaklaşık olarak 35 TL harcayabilen asgari ücretli kesimler, elde ettikleri gelirin yalnızca % 2,4’ünü bu hizmetlere ayırabilmektedir.

Tablo 3’e göre; asgari ücretli kesimlerin günlük harcama miktarı, yalnızca 49 TL’dir. Bu 49 TL’nin ise; % 62’si yani 30,47 TL’si kira ve gıda harcamalarına ayrılmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine harcanan günlük miktar ise; 1,17 TL’dir. Bu miktar ise; günlük harcama tutarının % 2,4’ünü oluşturmaktadır.

Bu tabloda dikkati çeken en temel nokta; asgari ücretlinin elde ettiği tüm geliri harcama eğiliminde olduğudur. En önemli harcama kalemleri ise; barınma ve beslenme ihtiyaçları doğrultusunda kira ve gıda giderlerinden oluşmaktadır. İnsan haklarının önemli bir parçası olan sağlık ve eğitim hakkı ise; asgari ücretli kesimlerin elde ettikleri gelir açısından pek bir anlam ifade etmemektedir. Bu açıdan; Türkiye’de belirlenen asgari ücretin, bireylerin fizyolojik olarak kendileri ve ailelerinin yaşamlarını devam ettirmede yeterli olduğunu ancak belirlenen bu ücret seviyesinin; bireylerin ve ailelerinin, insanca bir yaşam için gerekli olan standartlara uygun bir yaşam sürmesini sağlayamadığını söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 4: Ocak 2017 İtibariyle Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Durumunda Asgari Ücretli Kesimlerin Harcamalarının Çeşitli Harcama Gruplarına Göre Dağılımı²²

Harcama Grubu ²³	Harcama Kalıbı ²⁴	Harcama Miktarı (TL) ²⁵	Günlük Harcama (TL) ²⁶
Gıda ve Alkolüstüz İçecekler	30,2	476,2	15,88
Alkollü İçecek, Sigara ve Tütün	5,0	78,8	2,63
Giyim ve Ayakkabı	4,3	67,8	2,26

²² Bu tablodaki verilerin hesaplanması, 4 kişilik bir aile üzerinden yapılmış; eşi çalışmayan ve 2 çocuklu bir asgari ücretlinin, asgari geçim indiriminden kaynaklı geliri de hesaplamaya dâhil edilmiştir.

²³ Harcama grubunun belirlenmesinde, TÜİK’in 2015 yılı Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırmasından faydalanılmıştır.

²⁴ Harcama kalıplarının belirlenmesinde, TÜİK’in 2015 yılına ait “Gelire göre sıralı % 20’lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı” tablosundan yararlanılmış ve asgari ücretli kesimlerin harcama kalıpları gelirden en az pay alan 1. % 20’lik dilime göre hesaplanmıştır.

²⁵ Harcama miktarlarının hesaplanmasında ise; 2017 Ocak ayına ait net asgari ücret miktarına, asgari geçim indirimi ilave edilerek elde edilen 1578 TL, harcama kalıplarındaki yüzdelere oranlanarak, her bir harcama grubuna ait aylık harcama miktarı hesaplanmıştır.

²⁶ Aylık harcama miktarları 30’a bölünerek; harcama gruplarının günlük harcama miktarları hesaplanmıştır.

Konut ve Kira	32,0	504,6	16,83
Ev Eşyası	5,7	89,8	2,99
Sağlık	2,0	31,5	1,05
Ulaştırma	8,2	129,3	4,31
Haberleşme	3,0	47,3	1,57
Kültür, Eğlence	1,8	28,3	0,94
Eğitim Hizmetleri	0,4	6,3	0,21
Otel, Lokanta, Pastane	4,1	64,6	2,15
Çeşitli Mal ve Hizmetler	3,4	53,6	1,78
TOPLAM	100	1578	52,6

Kaynak: TÜİK'in 2015 yılına ait Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırması ve Ocak 2017 yılına ait net asgari ücret ve asgari geçim indirim miktarları dikkate alınarak; tablodaki değerler tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 4'e göre; Ocak 2017 itibariyle asgari ücretli kesimlerin (evli, eşi çalışmayan ve 2 çocuklu) asgari ücretlerinin vergi dışı bırakılması durumunda, asgari geçim indiriminin de ilave edilmesi sonucunda elde ettikleri net gelir miktarı 1578 TL olarak hesaplanmaktadır. Ocak 2017 itibariyle % 15 oranında kesilen gelir vergisi (93,32 TL) ve % 07,59 oranında kesilen damga vergisinin (13,49 TL) eklenmesiyle birlikte ele geçen net gelir 1578 TL olmaktadır. Ele geçen net gelir olan 1578 TL'nin hepsinin harcandığı varsayımı içerisinde; TÜİK'in 2015 yılına ait Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırması temel alınarak harcama grupları ve harcama kalıpları içerisinde en yüksek oranlar barınma ihtiyacı adı altında kira ve konut giderlerinden oluşmakta (%32) ve bu giderlere ortalama olarak 504,6 TL ayrılmaktadır. Bu rakam; asgari ücretlinin gelirinin yaklaşık % 31,9'unu oluşturmaktadır. Beslenme ihtiyacı kapsamında ise; gıda maddelerine ayrılan giderler, asgari ücretlinin gelirinin yaklaşık % 30,2'sini oluşturmakta ve bu giderlere ortalama olarak 476,2 TL harcanmaktadır. Beslenme ve barınma ihtiyaçlarının toplamı ele alındığında ise; yaklaşık olarak 981 TL'lik bir harcama asgari ücretlinin cebinden çıkmaktadır. Bu rakam, asgari ücretlinin elde ettiği gelirin yaklaşık olarak % 62'sini oluşturmaktadır. Bu temel harcamaların dışında asgari ücretlinin harcamada bulunduğu diğer alanlar ise sırasıyla; ulaştırma (% 8,2), ev eşyası (% 5,7), alkollü içecek, sigara ve tütün gibi özel tüketim unsurları (% 5), giyim (% 4,3), otel, lokanta, pastane gibi sosyal ortamlar (%4,1), çeşitli mal ve hizmet tüketimi (% 3,4), haberleşme (% 3), sağlık (% 2), kültür ve eğlence (% 1,8) ve eğitim hizmetlerinden (% 0,4) oluşmaktadır. Özellikle; temel insan hakkı olarak kabul

edilen sağlık ve eğitim gibi hizmetlere yaklaşık olarak 37,8 TL ayırabilen asgari ücretli kesimler, elde ettikleri gelirin yalnızca % 2,4'ünü bu hizmetlere ayırabilmektedir.

Tablo 4'e göre; asgari ücretli kesimlerin günlük harcama miktarı, yalnızca 52,6 TL'dir. Bu 52,6 TL'nin ise; % 62 si yani 32,71 TL'si kira ve gıda harcamalarına ayrılmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine harcanan günlük miktar ise; 1,26 TL'dir. Bu miktar ise; günlük harcama tutarının % 2,4'ünü oluşturmaktadır.

Bu tablo dikkate alındığında; asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının, asgari ücretli kesimlerin tüketim harcamaları üzerinde net bir değişim yarattığını söyleyebilmek pek mümkün gözükmemektedir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, asgari ücretli kesimler içerisinde tasarruf eğilimini ortaya çıkarmayacağı gibi; asgari ücretli kesimler elde edecekleri 108 TL'lik miktarı da tüketme eğiliminde olacaklardır. Asgari ücretli kesimlerin en önemli harcama kalemleri ise; yine barınma ve beslenme ihtiyaçları doğrultusunda fizyolojik gereksinimlerini giderecekleri kira ve gıda giderlerinden oluşacaktır. Asgari ücret tutarındaki artışa rağmen, eğitim ve sağlık hizmetlerine ayrılan paylarda çok belirgin bir artış söz konusu değildir. Dolayısıyla asgari ücretin vergi dışı bırakılması; tek başına asgari ücretin, insanca bir yaşam için gerekli olan standartları sağlamada yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Durumunda Aylık Harcamalar İçerisindeki Değişim Oranları (%)

Harcama Grubu	Ocak 2017 İtibariyle Harcama Miktarı (TL)	Ocak 2017 İtibariyle Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Durumunda Harcama Miktarı (TL)	Değişim Oranı (%)
Gıda ve Alkolstüz İçecekler	443,9	476,2	7.2
Alkollü İçecek, Sigara ve Tütün	73,5	78,8	7.2
Giyim ve Ayakkabı	63,2	67,8	7.2
Konut ve Kira	470,4	504,6	7.2
Ev Eşyası	83,7	89,8	7.2
Sağlık	29,4	31,5	7.1

Ulaştırma	120,5	129,3	7.3
Haberleşme	44,1	47,3	7.2
Kültür, Eğlence	26,4	28,3	7.1
Eğitim Hizmetleri	5,8	6,3	8.6
Otel, Lokanta, Pastane	60,2	64,6	7.3
Çeşitli Mal ve Hizmetler	49,9	53,6	7.4
TOPLAM	1470	1578	7.3

Tablo 5'e göre; asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda, asgari ücretli kesimlerin eline geçecek net tutar (asgari geçim indirimi dâhil edilerek) % 7,3 oranında artış gösterecektir. Harcama gruplarındaki değişim miktarları ve oransal ifadelere bakıldığında ise; en yüksek oranlarda değişimin eğitim hizmetlerinde % 8,6, çeşitli mal ve hizmetlerde % 7,4, ulaştırma, otel, lokanta ve pastane gibi sosyal ortamların harcama gruplarında yaklaşık olarak % 7,3 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Ortalama değişim oranı olan % 7,3'ün altında kalan harcama grupları ise; % 7,2 ile gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içecekler, sigara ve tütüne yönelik harcamalar, giyim ve ayakkabı, konut ve kira, ev eşyası, haberleşme ve % 7,1 ile kültür, eğlence ve sağlık hizmetlerinden meydana gelmektedir. Bu tabloda dikkati çeken en temel nokta; asgari ücretin vergi dışı bırakılması halinde meydana gelecek % 7,3'lük bir artışın, harcama grupları içerisinde de genel eğilim olarak benzer seviyede bir artış yaratacağı ve belirli birkaç harcama kaleminin dışında, asgari ücretlilerin harcama alışkanlıklarını pek fazla etkilemeyeceği şeklindedir. Özellikle; ortalama değişim değerinin altında kalan sağlık hizmetlerine ayrılan harcama miktarlarındaki artış zayıf kalmakta ve Türkiye genelinde asgari ücretlilerin sağlık hizmetlerine ayırabildikleri payların bu durumu; bu kesimlerin, hem kendilerine hem de ailelerine bu hizmetleri sağlayabilme konusunda yetersiz olduklarını göstermektedir. Bu açıdan, asgari ücretli kesimlerin sağlık harcamalarına yönelik olarak kamusal birtakım katkıların yapılması; bu kesimlerin sağlık haklarının geliştirilmesinde ve bu hizmetlere daha fazla oranlarda erişebilmelerine katkı sağlayabilecektir.

Tablo 6: Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Durumunda Günlük Harcamalar İçerisindeki Değişim Oranları (%)

Harcama Grubu	Ocak 2017 İtibariyle Günlük Harcama (TL)	Ocak 2017 İtibariyle Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması Durumunda Günlük Harcama (TL)	Değişim Oranı (%)
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	14,79	15,88	7.3
Alkollü İçecek, Sigara ve Tütün	2,45	2,63	7.3
Giyim ve Ayakkabı	2,10	2,26	7.6
Konut ve Kira	15,68	16,83	7.3
Ev Eşyası	2,79	2,99	7.1
Sağlık	0,98	1,05	7.1
Ulaştırma	4,01	4,31	7.4
Haberleşme	1,47	1,57	6.8
Kültür, Eğlence	0,88	0,94	6.8
Eğitim Hizmetleri	0,19	0,21	10.5
Otel, Lokanta, Pastane	2	2,15	7.5
Çeşitli Mal ve Hizmetler	1,66	1,78	7.2
TOPLAM	49	52,6	7.3

Tablo 6'ya göre; asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda, asgari ücretli kesimlerin eline geçecek günlük net tutar (asgari geçim indirimi dâhil edilerek) % 7,3 oranında artış gösterecektir. Harcama gruplarındaki değişim miktarları ve oransal ifadelerle bakıldığında ise; en yüksek oranlarda değişimin % 10,5'lik oranla eğitim hizmetlerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında; giyim ve ayakkabı harcamalarında % 7,6 oranında, otel, lokanta ve pastane gibi sosyal ortamlarda yapılan harcamalarda % 7,5 oranında, ulaştırma hizmetlerinde ise % 7,4 oranında, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içecekler, sigara ve tütün, konut ve kira harcamalarında %7,3 oranında günlük harcamalarda bir artış söz konusudur. Günlük harcamalar düzeyinde ortalama değişim oranı olan % 7,3'ün altında kalan harcama grupları ise; % 7,2 ile çeşitli mal ve hizmetler, % 7,1 ile ev eşyası ve sağlık hizmetleri, % 6,8 ile haberleşme, kültür ve eğlence giderlerinden oluşmaktadır. Bu tabloda dikkati çeken en temel nokta ise; asgari ücretin vergi dışı bırakılması halinde günlük harcama tutarında meydana gelecek olan % 7,3 oranındaki artışın harcama grupları içerisindeki dağılımı, aylık harcama tutarında belirlenen

hesaplara oranla daha belirgin birtakım farklılıklar yaratacaktır. Özellikle; asgari ücretin vergi dışı bırakılmasına bağlı olarak asgari ücretli kesimlerin günlük düzeyde eğitim harcamaları % 10,5 oranında değişim gösterirken; aylık düzeyde ise; bu değişimin oranı % 8,6 civarındadır. Bu durum; asgari ücretlilerin özellikle eğitime ayırdıkları payın genelde düşük bir seviyede olmasına rağmen; günlük düzeyde ya da kısa süreler içerisinde daha belirgin bir seviyede artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Asgari ücret, çalışanlar ve temelde işçiler için, insan onuruna yaraşır bir hayat sürebilmenin, yoksulluk ve gelir dağılımında görülen adaletsizliklerle mücadelenin ve toplumsal yapı içerisindeki keskin farklılıkların eritilmesinde etkin rol oynayan bir sosyal politika aracıdır. Sosyal bir devlet olmanın temel prensiplerinden birisi olan; herkesten mali gücüne uygun bir oranda vergi alınmasının metodlarından biri; asgari geçim indirimi (en az geçim indirimi) yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; asgari geçim indirimi, asgari geçim seviyesinde olan birinin gelirinin vergilendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Asgari geçim indirimi; gelirin kaynağına bakmaksızın, bireyin kendisinin ve ailesinin geçimini asgari bir seviyede sürdürmesini sağlayacak olan gelirin vergilendirilmemesi temeline dayanmaktadır.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının neden gerekli olduğuna dair yapılan tartışmaların temelinde belirleyici olan etkenlerin başında; asgari ücretliler üzerindeki ağır vergi yükü olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Asgari ücretli kesimler üzerindeki ağır vergi yükünün oluşmasında ise; asgari ücretli kesimlerin elde ettiği gelirin hem elde edilme hem de harcama aşamalarında yüksek bir vergi yüküyle karşılaştığı görülmektedir. Aynı zamanda; asgari ücretli kesimler, toplum genelinde en düşük gelir grubunu temsil etmeleri nedeniyle; bu kesimlerin marjinal tüketim eğilimleri de oldukça yüksek bir orandadır. Asgari ücretli kesimlerin gelirleri harcama aşamasında da dolaylı birtakım vergilere tabi tutulmakta ve bu kesimler üzerindeki vergi yükü bu vesileyle daha da artmaktadır. İşveren kesimi ise; asgari ücretin yüksek oranlarda vergilendirilmesi sonucunda meydana gelen üretim maliyetlerindeki artışları, fiyatlara yansıtmak suretiyle, vergiyi de aslında tüketiciler üzerine yansıtabilmektedirler. Keza; emek geliri elde eden bu kesimler, vergiyi yansıtabilecek ya da

vergiden kaçınabilecek kanallara sahip değildir. Dolayısıyla; ücretli kesimler, asgari ücret üzerine yüklenen vergi yükünün doğal yüklenicisi konumundadırlar. Asgari ücretli kesimlerin dolaylı vergi yükünün fazla olmasındaki en belirleyici etken olan marjinal tüketim eğilimlerinin yüksekliği, bu kesimlerin temel gıda maddeleri başta olmak üzere birçok temel insani ihtiyaç için oldukça yüksek bir vergi yüküne maruz kaldıklarını göstermektedir.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının, asgari ücretli kesimlerin tüketim harcamalarında belirgin bir değişiklik yaratması ise beklenmemektedir. Asgari ücretli kesimler, zaten ellerine geçen net miktarın hepsini tüketime harcadıklarından dolayı tasarruf eğilimleri düşüktür. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması halinde, asgari ücretli kesimin net gelirinde meydana gelecek olan yaklaşık 108 TL’lik bir artış, asgari ücretli kesimlerin temel tüketim kalıplarını pek etkilemeyecektir.

Türk-İş’in Kasım 2017 tarihli raporuna göre; Türkiye’de bir kişinin aylık geçim maliyeti 1949 TL, dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1567 TL, yoksulluk sınırı ise 5106 TL olarak hesaplanmıştır. Ocak 2017 itibarıyla asgari ücretli kesimlerin (evli, eşi çalışmayan ve 2 çocuklu) asgari geçim indirimi eklenerek elde ettikleri miktar olan 1470 TL, dört kişilik bir ailenin açlık sınırı olan 1567 TL’nin altında kalmaktadır. Diğer taraftan; Ocak 2017 itibarıyla asgari ücretli kesimlerin (evli, eşi çalışmayan ve 2 çocuklu) asgari ücretlerinin vergi dışı bırakılması durumunda, asgari geçim indiriminin de ilave edilmesi sonucunda elde ettikleri net gelir miktarı olan 1578 TL ise; dört kişilik bir ailenin açlık sınırı olan 1567 TL’yi çok az bir farkla aşmaktadır. Bu durum; asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda asgari ücretli kesimin net gelirinde meydana gelecek olan ortalama 108 TL’lik bir artışın Türkiye’de dört kişilik bir çekirdek ailenin açlık sınırını geçmesine ancak katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan; mevcut 2017 tarihli asgari ücret rakamları; bir kişinin aylık geçim maliyeti olan 1949 TL’nin çok daha altındadır. Bu durum; DİSK’in 2016 sonlarında asgari ücretin geçimlik bir ücret seviyesi olarak net en az 2000 TL olması gerektiği savını doğrular nitelikte bir veri olarak dikkatleri çekmektedir. Gıda harcamalarının yanında giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar baz alınarak belirlenen yoksulluk sınırının 5000 TL’nin üzerine çıktığı gerçeğinden hareketle Türkiye’de dört kişilik ailelerin büyük bir çoğunluğunun “çalışan yoksullar” olarak hayatını idame ettirdiği gözlemlenmektedir. Bu açıdan; toplum genelinde ücret skalasında taban seviyeyi oluşturan asgari ücretin insani

koşulları gözeten, sosyo-ekonomik gerçekliklere uygun bir seviyede belirlenmesi toplumsal mücadele dinamiklerinin en temel belirleyicilerinden biri olmaya devam edecektir.

Kaynakça

AKALIN, G. (2001), **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, TİSK Yayınları, Ankara.

AKDOĞAN, A. (1980), **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, A.İ.T.İ.A. Maliye Fakültesi, Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları, No:137/1-9, Ogun Kardeşler Matbaacılık Sanayii, Ankara.

AKDOĞAN, A. (2011), **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

AKIN, F. (2010), **Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması**, TÜRK-İŞ Yayını, Aralık 2010, Ankara.

Asgari Geçim İndirimi (2017), <http://www.muhasibetr.com/asgari-gecim-indirimi-agi/> (Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti, <https://www.csgeb.gov.tr/home/contents/istatistikler/asgariucret/> (Erişim Tarihi: 21.07.2017).

BOSNALI, Ö. (1997), “Gelir Dağılımı Açısından Mali Araçlar ve Asgari Geçim İndirimi”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DİKMEN, O. (1958), “Asgari Geçim Haddi Üzerine Düşünceler”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, 2. Seri, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları, No:758/98-4, Sermet Matbaası, İstanbul, ss.41-64.

DİSK, **Ücret Asgari, Eşitsizlik Azami! Asgari Ücret Geçim Ücreti Olsun!**, <https://disk.org.tr/2016/11/ucret-asgari-esitsizlik-azami-asgari-ucret-gecim-ucreti-olsun/> (Erişim Tarihi: 13.12.2017).

DIULIO, E. A. (1985), **Makro Ekonomi, Teori ve Problemler: 353 Çözümlü Problem**, (Çev. Ahmet Gökdere), Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara.

ERGİNAY, A. (2010), **Kamu Maliyesi**, Güncellenmiş 18. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.

FEYZİOĞLU, B. (1978), “Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Muafiyet ve İstisnalar”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 1, ss.46-67.

GÖKDERE, A. (1997), **Asgari Ücretin Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri**, Tes-Ar Yayınları, No:23, Ankara.

HEREKMAN, A. (1989), **Kamu Maliyesi (Genel Vergi Kuramı)**, Cilt 2, Ankara: Sevinç Matbaası.

KIZILOT, Ş (1980), “Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar”, **Yasa Hukuk Dergisi**, Ocak-1980, ss.170-179.

KORKMAZ, A. (2001), “Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, ss.275-285.

KORKMAZ, A. (2003), **Çağdaş Gelişmeler Açısından Asgari Ücret**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KUTAL, M. (1969), **Teorik Esasları ve Tatbikatı Bakımından Asgari Ücret**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.

NADAROĞLU, H. (1998), **Kamu Maliyesi Teorisi**, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 10. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

PEHLİVAN, O. (2012), **Kamu Maliyesi**, Murathan Yayınevi, 10.Basım, Trabzon.

PÜRSÜNLERLİ, E. S. (2003), **Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması**, Asil Yayıncılık, Ankara.

RAKICI, C. ve VURAL, T. (2011), “Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yüğü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 3, No 2, ss.57-68.

SAMUELSON, P. A. (1987), **İktisat**, (Çev. Demir Demirgil), Mentş Kitabevi, İstanbul.

SARAÇOĞLU, F. (2007), “Asgari (En Az) Geçim İndiriminin Vergi Ödeme Gücünün Kavranması Açısından Önemi Ve Türkiye’de Uygulama Açısından Gelişimi”, **Kazancı Hukuk Dergisi**, Sayı:33-34, ss.121-133.

ŞEKER, S. (1994), **Türkiye’de Ücretliler Üzerindeki Vergi Yüğü**, Türk Harb-İş Sendikası Yayınları, Ankara.

TALAS, C. (1976), **Sosyal Ekonomi**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenerek Genişletilmiş 4. Baskı, S Yayınları, No:5, Ankara.

TAŞÇIOĞLU, M. (1971), **Uluslararası Görüşler Açısından Endüstri ve Tarım Sektörlerinde Asgari Geçim, Asgari Ücret Sorunları ve Bu Konular Karşısında Türkiye**, Tisa Yayıncılık, Ankara.

TÜİK, **Hanehalkı Tüketim Harcaması 2015**, Gelire göre sıralı % 20’lik gruplar itibariyle tüketim harcamalarının dağılımı, Türkiye (Dikey %), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21580> (Erişim Tarihi:24.07.2017).

TÜRK-İŞ, **Kasım 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı**, <http://www.turkis.org.tr/KASIM-2017-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d11646> (Erişim Tarihi: 13.12.2017).

ÜSTÜNEL, B. (1990), **Makro Ekonomi**, 5. Basım, Mısırlı Matbaası, İstanbul.

ZAİM, S. (1992), **Çalışma Ekonomisi**, 9.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.